

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ЗАСАДАХ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Яценко Таміла Олексіївна,
д. п. н., старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна
tamilakod@ukr.net

Вступ./Introduction. Одним із шляхів трансформації культурних надбань людства є художня література, тому сучасна шкільна літературна освіта має бути спрямована на визначення ефективних методів, форм і засобів засвоєння загальнолюдського й національного культурного досвіду в процесі навчання літератури. Важливо, щоб на уроки літератури були орієнтовані на різноплановий і всебічний діалог культур: особистості, митця, нації, людства, епохи. Відтак в умовах сучасного освітнього простору в Україні утверджується тенденція щодо реалізації культурологічного підходу до навчання літератури, про що й регламентовано в нормативних освітніх документах та послідовно впроваджується в навчально-методичному забезпеченні (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, Концепція літературної освіти, оновлені програми з української літератури (рівень стандарту, профільний рівень, шкільні підручники тощо).

Література як компонент художньої культури знаходиться у постійній і складній взаємодії з іншими видами мистецтва. Формування в учнів-читачів умінь аналізу та інтерпретації літературного твору засобами різних видів мистецтва – це «процес цілісного сприймання твору, що передбачає встановлення зв'язків як усередині літературного твору, так і в контексті літературного процесу, художньої культури певної доби, а головне – усвідомлення таких зв'язків як діалогу митця зі світом, читача з митцем, а через нього – з іншою культурою, з іншим буттям» [4, с. 18].

Проблема реалізації культурологічного підходу до вивчення літератури в школі розглядається у працях зарубіжних і українських дослідників. Так, у роботі Г. Ачкасової розкрито значущість діалогу мистецтв у системі шкільної літературної освіти. В. Доманский доводить, що культурологічний підхід можливий за умов реалізації концепції виховання «людини культури», розгляду художніх творів як «текстів самосвідомості культури», застосування діалогу як одного із основних способів організації навчальної діяльності на уроці літератури [1]. У працях Н. Волошиної розглядається питання естетичного виховання учнів засобами взаємодії різних мистецтв, С. Жили – визначення міжмистецьких зв'язків у процесі навчання української літератури, В. Гладишева – використання культурологічного контексту у процесі аналізу художнього твору на уроках літератури, В. Пустохіної – формування культурологічної компетентності старшокласників у процесі вивчення української літератури, О. Покатілової – практикування культурологічного аналізу художнього твору на уроках літератури, З. Шевченко, Т. Яценко – використання загальнокультурного контексту під час вивчення української літератури на заняттях курсів за вибором.

Мета роботи./Aim – розкриття специфіки вивчення української літератури в 11 класі на засадах культурологічного підходу.

Матеріали і методи./Materials and methods. У процесі підготовки статті використано такі методи дослідження: *теоретичні*: аналітичний, порівняльний аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, державних освітніх документів, навчальних програм і шкільних підручників з метою з'ясування основних підходів до розв'язання означеної проблеми в науці й практиці; *емпіричні*: педагогічне спостереження за освітнім процесом для узагальнення досвіду навчання української літератури з урахуванням ідей культурологічного підходу; педагогічний експеримент, результати якого стали методичним підґрунтям для підготовки та апробації підручника української літератури для 11 класу (рівень стандарту) на засадах культурологічного підходу; метод систематизації – для формулювання висновків дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Виразною культурологічною спрямованістю вирізняється чинний підручник «Українська література: рівень стандарту. 10 клас» (автори – А. Фасоля, Т. Яценко та інші) (гриф «Рекомендовано МОН України»). Його концептуальним положенням є розуміння *культурної компетентності* учня-читача як інтегрованої якості особистості, що «виявляється в здатності учнів-читачів зіставляти специфіку розкриття літературної теми (чи образу) в різних видах мистецтва; ідентифікувати себе як представника певної національної культури; визначати роль української літератури в загальноєвропейському і світовому контекстах; аналізувати та інтерпретувати художні твори, використовуючи досвід взаємодії з різними творами мистецтва; набувати досвід емоційних переживань, виявляти ціннісне ставлення до різних видів мистецтва та формувати відкритість до міжкультурної комунікації» [3, с. 164].

Зміст і структура цієї навчальної книги ґрунтуються на ідеї розгляду художнього тексту як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історичної доби, орієнтує на діалог у просторі культури та на діалог культур. На прикладі життя і творчості українських письменників ХХ – початку ХХІ ст. досліджуються взаємовпливи художньої літератури, живопису, музики, театру та інших видів мистецтва.

Кожен тематичний блок підручника (відповідно до тематично-хронологічного принципу вивчення української літератури в 10–11 класах) розпочинається коротким оглядом розвитку української літератури певного історичного періоду в контексті тенденцій світової та національної культури означеного часу. Так, під час опрацювання навчальних тем «Розстріляне відродження» та «Літературний авангард», що презентують розгляд української літератури 20-х рр. ХХ ст., подано цікаву, пізнавальну інформацію про стильове розмаїття українського мистецтва цієї історико-культурної доби. Зокрема, коротко розповідається про творчість українських художників означеного періоду – М. Бурачека, О. Богомазова, М. Бойчука, Д. Бурлюка, К. Малевича, А. Малевича, М. Жука, О. Екстера, В. і Ф. Кричевських, що була

позначена впливом новітніх малярських тенденцій; а також – про українських композиторів-модерністів Б. Лятошинського та М. Вериківського, особливостях розвитку українського модерного театру і кіномистецтва, зокрема про митців Леся Курбаса, О. Довженка. Візуалізації поданого матеріалу сприяє багатий ілюстративний матеріал. Система запитань і завдань до навчальної інформації культурологічного спрямування апелює до культурно-читацького досвіду старшокласників та спрямована на вдосконалення умінь самостійної пізнавальної діяльності.

Змістове наповнення рубрики «Культурно-мистецький контекст» засвідчує фаховий підхід авторів підручника до презентації навчального матеріалу, що є найбільш придатним для проведення міжмистецьких паралелей. Методичний апарат до цієї рубрики включає запитання і завдання репродуктивного та творчого характеру. Наприклад, «Стисло схарактеризуйте розвиток українського мистецтва 1920-х рр. Назвіть його видатних представників. Твори яких українських митців цього періоду ви знаєте, а з творчістю котрих хотіли б ознайомитися?»; «Перегляньте репродукції картин українських художників-авангардистів. Творчість кого з них вам найбільше імпонує? Чому? Підготуйте віртуальну екскурсію «У мистецькій галереї українських художників перших десятиліть ХХ ст.».

Розвитку загальнокультурної компетентності учнів 11 класу сприяють завдання пізнавально-пошукового характеру, презентовані в рубриці «Ваші читацькі проекти». Так, у процесі вивчення творчості поета Є. Плужника, твори якого сповнені елегантними мотивами, учням запропоновано підготувати відеоекскурсію «Осінь у картинах українських художників перших десятиріч ХХ ст.», а для поетичного супроводу презентації картин – укласти добірку лірики Є. Плужника, В. Свідзинського та інших українських поетів цього періоду, присвячених відтворенню краси осінньої природи. На уроках вивчення творчості О. Довженка учням рекомендується переглянути його фільми «Звенигора», «Земля», «Іван», «Зачарована Десна» та підготувати мультимедійний проект «Олександр Довженко – класик світового кіно».

На розуміння школярами синтезу різних видів мистецтва також орієнтує рубрика «Читацьке дозвілля». Наприклад, у процесі вивчення творчості Ю. Андруховича пропонується знайти в мережі Інтернет і прослухати пісні на вірші письменника у виконанні співака Тараса Чубая, рок-груп «Плач Єремії», «Карбідо».

Висновки./Conclusions. Навчальний матеріал нового підручника «Українська література: рівень стандарту. 11 клас» (автори – А. Фасоля, Т. Яценко та інші), що підготовлений на засадах культурологічного підходу, результативно сприятиме підвищенню якості шкільного навчання української літератури, зокрема глибокому осмисленню ідейно-художнього змісту літературних творів, удосконаленню читацьких умінь аналізу та інтерпретації художніх творів у мистецькому контексті, усвідомленню української літератури як невід’ємного складника світового мистецтва, розвитку культурної компетентності учнів, тобто формуванню духовно розвиненої особистості з високим рівнем загальної і читацької культури.

Використана література.

1. Доманский В. А. Литература и культура: культурологический подход к изучению словесности в школе: учеб. пособ. М.: Флинта: Наука, 2002. 368 с.
2. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / авт. А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ : Оріон, 2019. 240 с.
3. Яценко Т. О. Особливості реалізації культурологічного підходу в реаліях Нової української школи. Практична філософія і Нова українська школа : зб. матеріалів всеук. наук.-практ. конф. (16 травня 2018 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка. С.164-167.
4. Яценко Т. О., Шевченко З. О. Художня література в контексті світової культури : метод. посіб. Київ : Пед. думка, 2012. 136 с.